

היום הבינלאומי לביעור האפליה הגזעית

21 למרץ 2012

נגישות וזמינות שירותים ממשלתיים, עסקיים, ציבוריים ובריאותיים

בישובים הערביים,

ואפליה מבנית כנגד מועסקים ערבים במשרדי

ממשלה בנגב

תמונת מצב

3	תקציר
4	מבוא
9	מתודולוגיה
10	ניתוח ממצאים
10	1.1 יישובי הסקר – מידע כללי, שירותים מסחריים וממשלתיים
19	1.2 העסקת עובדים ערבים בשירות המדינה
21	סיכום ומסקנות
23	המלצות

לרגל היום הבינלאומי לביעור האפליה הגזעית מפרסם פורום דו"ח בנושא הנגישות לשירותים ממשלתיים, מסחריים וציבוריים ביישובים הבדואים בנגב, ובנושא תעסוקת עובדים ערבים בשירות המדינה בנגב. לאור הטענות הנשמעות על ידי המדינה, לפיהן מעבר ליישובי קבע יטיב עם האוכלוסייה הבדואית ויאפשר לה רמה גבוהה של שירותים, השנה מתמקד הדו"ח בנושא השירותים הניתנים בעיירות. מהדו"ח עולה תמונה עגומה. בכל היישובים הבדואים שנבדקו, למעט העיר רהט, אין לשכת תעסוקה חרף העובדה כי שיעור התעסוקה בהם נמוך ביותר. כמו כן באף אחד מהיישובים, למעט רהט בה ניתן שירות חלקי, אין שירות, ולו חלקי, של משרד הפנים. מבחינת שירותי הביטוח הלאומי חל שיפור מאז הדו"ח של השנה שעברה וביישובים נוספים החלה להגיע פעמיים בשבוע ניידת של הביטוח הלאומי. יחד עם זאת, ניתן לראות כי למרות שבחלק מהיישובים היהודים מספר תושבים קטן יותר (ירוחם, מצפה רמון) זמין בהם סניף קבע של הביטוח הלאומי. בכל היישובים הערבים אין סניף של שירותי דיור ציבורי או שירותי סיוע בשכר דירה. כמו כן, על פי התקנות שהוגדרו על פי משרד הבינוי והשיכון לקבלת מענק סיוע בשכר דירה, אף אחד מהיישובים הערבים בנגב, למעט הישוב רהט, לא נכלל ברשימת היישובים הזכאים לסיוע זה. כל היישובים היהודים שנדגמו, וגם יישובים יהודים מבוססים ביותר שלא נדגמו בדו"ח זה (כדוגמת להבים) מופיעים ברשימה זו.

מבחינת נגישות לתחבורה ציבורית עולה כי יש שיפור מסוים בכמות היישובים אליהם מגיעים קווי אוטובוס, ויחד עם זאת, כמות האוטובוסים הזמינה היא פחותה מזו הזמינה ביישובים היהודים בנגב, וליישובי המועצה האזורית אבו בסמה כלל לא ניתנים שירותי תחבורה ציבורית. גם מבחינת שירותי בזק חל שיפור בחלק מהיישובים, כך למשל ביישוב רהט. מאידך, במועצה האזורית אבו בסמה כלל אין תשתית של בזק, בלקיה עדיין ישנן שתי שכונות נטולות תשתית, ובתל שבע קיימת תשתית אך היא אינה פעילה ולפיכך התושבים לא יכולים לממש את שירות זה. מבחינת שירותי בנקים ניתן לראות כי למעט ביישוב רהט בו קיים סניף בנק וסניף אקספרס וביישוב חורה בו קיים סניף אקספרס, באף אחד מהיישובים הבדואים אין סניף בנק.

תחנות לבריאות המשפחה קיימות ברוב היישובים שנדגמו. מדאיגה העובדה כי ביישובים אל סיד, תראבין וכוחלה לא מופעלת תחנה לבריאות המשפחה, דבר המאלץ את הזקוקים לשירותיה להתנייד ליישובים אחרים. ממציאות זו נובעים מצבים בהם נשים שאין ביכולתן להגיע לתחנות מחוץ ליישוב נאלצות לוותר על השימוש בשירותי התחנות וילדיהן לא זוכים אף הם לטיפול ולמעקב הנדרשים.

מבחינת תעסוקת ערבים בשירות המדינה, הרי שמשחה עם הממונה על חופש המידע בנציבות שירות המדינה עולה כי לא חל שינוי של ממש. נתון זה מצער ומדאיג ביותר נוכח העובדה כי שנת 2012 הוגדרה כשנת יעד עבור מצב בו 10% מהמועסקים בשירות המדינה הם ערבים.

לרגל היום הבינלאומי למיגור האפליה הגזעית מפרסם פורום דו קיום בנגב, זו השנה השלישית ברציפות, דו"ח שעוסק באפליה המבנית כלפי הערבים החיים בנגב. הדו"ח מתמקד בשתי סוגיות בנושא זה:

1. מידת הנגישות של שירותים ממשלתיים, ציבוריים, עסקיים בריאותיים ושירותי חינוך בלתי פורמאליים לתושבי העיירות הבדואיות בנגב.

2. מספר האזרחים הערבים המועסקים בשירות המדינה בנגב.

הערבים הבדואים הינם קבוצת אוכלוסיה ילידית המתגוררת בנגב מזה מאות שנים. בשנת 1948 מנתה אוכלוסיית הערבים הבדואים בנגב בין 60,000 ל-90,000 נפש, ישנם חוקרים שמעריכים שמספרה היה גבוה עוד יותר. במהלך מלחמת 1948 גורשו ונמלטו מרבית הערבים הבדואים מאזור הנגב למצרים וסיני, עם סיום המלחמה נותרו בתחומי ישראל רק 11,000 ערבים בדואים. בשנות ה-50 של המאה ה-20 החל פינויים של הערבים הבדואים שנותרו בנגב והם רוכזו על ידי הממשל הצבאי באזור ה"סייג" שהתפרש על כ- 1,000-1,300 קמ"ר בחלקו המזרחי של הנגב. האזור פחות פורה מן האזורים בהם התגוררו הבדואים בנגב הצפוני-מערבי, אזורים שנמסרו לאחר המלחמה להקמת יישובים יהודיים. בנגב הצפוני והמערבי לא נותרו ערבים בדואים. ראוי לציין שעד לשנת 1948 היווה אזור הסייג רק כ-20% מאדמותיהם של הערבים הבדואים בנגב!¹

העיירה הבדואית הראשונה, תל-שבע, הוקמה בסופה של שנת 1966. בעקבות תל-שבע הוקמו העיר רהט ועוד חמש עיירות נוספות עד אמצע שנות התשעים. מטרתן של העיירות הללו הייתה ריכוזם של הערבים הבדואים בריכוזים עירוניים צפופים, כולן הוקמו ללא תשתיות מספקות וכמעט ללא אפשרויות תעסוקה לאוכלוסיה הכפרית והחקלאית שרוכזה בהן. מנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עולה כי בשנת 2010 מנתה אוכלוסיית נפת באר-שבע כ-620,400 נפש, מהם כ-196,900 ערבים בדואים². הבדואים חיים בעיר

¹פורת, ח. 2007. *הבדואים בנגב בין נוודות לעיור 1973-1948*. מרכז הנגב לפיתוח אזורי, אוניברסיטת בן-גוריון. עמ' 13.

²אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. מיום: 7 מרץ 2012. *שנתון סטטיסטי לישראל 2011*. לוח 2.10 אוכלוסייה לפי קבוצת אוכלוסייה, דת, גיל ומין, מחוז ונפה, ממוצע 2010. עמ' 112,110. <http://www.cbs.gov.il/shnaton62/st02_10x.pdf>

רהט, בששת העיירות, בכפר תראבין ועוד תשעה יישובים שהוכרו בעשור האחרון, ובכפרים המכונים לא מוכרים. ייצוג הולם של אוכלוסיה זו במשרדי הממשלה בנגב מהווה חובה אזרחית ומוסרית של ממשלת ישראל כלפי אזרחיה הבדואים ודרך חיונית לשילובה וקידומה של אוכלוסיה מודרת זו. כך גם רמת שירותים ממשלתיים, עסקיים וציבוריים.

השנה, ולנוכח תוכנית ממשלתית המכונה מתווה פראבר, בחרנו להתמקד בדו"ח בנושא השירותים שניתנים לאוכלוסייה הבדואית בנגב (בישובים שגב שלום, כסיפה, חורה, לקיה, תל שבע, ערערה בנגב, רהט וישובי המועצה האזורית אבו בסמה), ולבדוק את זמינות השירותים שמספקת הממשלה.

הטענה העיקרית של ריכוז הבדואים בעיירות, לפי הממשלה, היא כי המעבר צפוי לאפשר להם רמה גבוהה של שירותים ומודרניזציה, ובכך להביא לעלייה ברמת החיים. הדוח מבקש לבדוק טענה זו על ידי דגימה חלקית של שירותים ממשלתיים (למשל לשכות תעסוקה, סניפי ביטוח לאומי וכו'), רמת הנגישות לתחנות לבריאות המשפחה, שירותים מסחריים-עסקיים ומצב הגופים הציבוריים (מתנ"סים וספריות).

באמצע שנות ה-60 החלה מדינת ישראל ליישם מדיניות של אורבניזציה כלפי האוכלוסייה הבדואית במסגרתה תוכננו שבע עיירות "סמי אורבניות" שנועדו לקלוט את האוכלוסייה הבדואית כולה. על פי אבינועם מאיר³, תהליך זה הוביל לשינוי רדיקאלי בכל תחומי החיים של האוכלוסייה הבדואית בנגב (Meir, 1987). את תהליך זה הניעו מספר סיבות שונות. אורן יפתחאל⁴ טוען למשל כי תוכנית האורבניזציה נובעת מרצונה של מדינת ישראל "לייהד" את הנגב ולצמצם את שליטתם של ערביי ישראל על הקרקע בנגב (Yiftachel, 2003). אחרים, רואים בתהליך העיור חלק בלתי נפרד מתהליך ה'-מודרניזציה' אותו מבקשת מדינת ישראל להעביר את הבדואים.

העיור מאפשר למדינה לרכז כמות גדולה ככל הניתן של תושבים בדואים בתוך מרחב עירוני מצומצם. לדעתם של התומכים בתהליך, ריכוז אוכלוסין שכזה מאפשר למוסדות המדינה לספק בצורה טובה יותר את צרכיהם של האזרחים ולספק להם תשתית משופרת ושירותים ציבוריים נאותים. אולם טענה זו אינה מתיישבת עם מציאות החיים בעיירות הבדואים שנבנו על ידי מדינת ישראל. איסמעיל אבו סעאד טוען כי לעיירות הבדואיות

³ Meir, Avinoam. 1987. "Nomads, Development and Health: Delivering Public Health Services to the Bedouin in Israel". *Geografiska Annaler, Series B. Human Geography*, Vol. 69, No. 2.

⁴ Yiftachel, O. (2003) 'Bedouin-Arabs and the Israeli Settler State', in Champagne, D. and I. abu-Saad (eds), *Indigenous People between Autonomy and Globalization*, Los Angeles: University of California Press.

לא ניתנו משאבים מספקים עבור פיתוח עצמאי, מה שהפך אותן לתלויות עוד יותר בחסדי הכלכלה הישראלית ומשמר את מעמדן הנמוך בהיררכיה הישראלית⁵ (Abu-Saad, 2008). בדו"ח שופט בית המשפט העליון בדימוס גולדברג מצוטטת התייחסותו של מבקר המדינה לעיירות אלה ושם נכתב כי: "העיירות המוכרות נותרו במצב של מצוקה והזנחה. שיעור האבטלה בקרב היישובים המוכרים גבוה באופן ניכר משיעור האבטלה הממוצע בארץ; ישובי הבדויים הוקמו ברמת פיתוח מזערית: לא נפרסה בהם מערכת ביוב, הכבישים נסללו במחצית הרוחב המתוכנן, הניקוז היה עלי; גם לא פיתחו שטחים ציבוריים ופתוחים ומוסדות הציבור בהם ספורים. מאז הקמתם לא חל שיפור ממש ברמת הפיתוח והתשתיות"⁶.

המציאות בעיירות המוכרות, כפי שמוצגת בדו"ח מבקרה המדינה, מוכיחה כי לא רעיונות פיתוח, מודרניזציה או מתן שירותים, הם שהנחו את מדיניות העיור אלא דווקא הרצון לשכלל את השליטה באוכלוסייה הבדואית ולהבטיח כי רזרבות הקרקע בנגב יישארו פנויות להתיישבות יהודית עתידית.

באשר לייצוג הולם של ערבים בשירות הציבורי הרי ששנת 2012 נקבעה כשנת יעד לקידום הייצוג הולם של ערבים במגזר הציבורי כפי שנקבע בהחלטה מספר 2759 של ממשלת ישראל שהתקבלה ביום 11 בנובמבר 2007.

על פי ההחלטה, שכותרתה "ייצוג הולם לבני האוכלוסייה הערבית, הדרונית והצ'רקסית בשירות המדינה", עד סוף שנת 2012 יהיו בני האוכלוסיות הללו לפחות עשרה אחוזים מן המועסקים בשירות המדינה⁷. ראוי לציין שהיעד נקבע תחילה לשנת 2010 ונדחה מאחר ומשרדי הממשלה לא עמדו ביעד זה.

בשנת 2008 הוקמה ועדת חקירה פרלמנטארית בכנסת בראשותו של חבר הכנסת אחמד טיבי. הועדה עסקה בנושא קליטת עובדים ערבים בשירות הציבורי. ב-25 בינואר 2009 הקצתה ממשלת ישראל עוד 800 משרות ממשלתיות חדשות לשם חיזוק החלטה משנת 2007⁸.

⁵ Abu-Saad, I. (2008) 'Spatial Transformation and Indigenous Resistance: The Urbanization of the Palestinian Bedouin in Southern Israel' in *American Behavioral Scientist* 51(12)

⁶ אתר משרד הבינוי והשיכון. מיום: 17.3.12. דו"ח ועדת השופט גולדברג בעניין הסדרת התיישבות הבדואים בנגב. ינואר 2009. עמ' 24. <http://www.moch.gov.il/odot/rashut_beduim/Pages/goldberg.aspx>

⁷ אתר משרד ראש הממשלה. מיום: 12 מרץ 2012. החלטה מספר 2579. ייצוג הולם לבני האוכלוסייה הערבית, הדרונית והצ'רקסית בשירות המדינה.

<<http://www.pmo.gov.il/PMO/Archive/Decisions/2007/11/des2579.htm>>

⁸ אתר הארץ. מיום: 17 מרץ 2011. ממשלת ישראל תקצה 800 משרות ממשלתיות חדשות לערביי ישראל. 26.01.2009. <<http://www.haaretz.co.il/hasite/objects/pages/PrintArticle.jhtml?itemNo=1058722>>

על אף החלטת הממשלה והקצאתן של משרות נוספות, עולה מן הדו"ח השנתי של נציבות שירות המדינה בנושא "ייצוג הולם לבני האוכלוסייה הערבית, לרבות הדרוזים והצ'רקסים בשירות המדינה" לשנת 2009 שישנה עלייה של 0.3% במספר המועסקים הערבים בשירות המדינה לעומת שנת 2008. כלומר, אמנם ניכרת עליה מועטה וזוחלת מדי שנה במספר העובדים הערבים בשירות המדינה, אך בשנת 2009 היוו אלו רק 6.97% מכלל עובדי המדינה⁹. אין שום ספק לפיכך כי גם השנה, היעד שהציבה הממשלה לנגד עיניה לא יושג, אלא אם כן יעשה מאמץ אדיר לגיוס כוח אדם בכדי לעמוד ביעד שהוצב מבלי לדחות שוב את מועד היישום.

נציבות שוויון הזדמנויות בעבודה, הפועלת במשרד התעשייה, המסחר והתעסוקה, קובעת כי אפליה אסורה בעולם העבודה הינה: "התייחסות שונה לאדם על רקע מין, נטייה מינית, מעמד אישי, גיל, הריון, טיפולי פוריות, הורות, טיפולי הפריה חוץ גופית, גזע, דת, לאום, ארץ מוצא, השקפה, מפלגה או שירות מילואים"¹⁰. בכדי למנוע מצב של אפליה מעין זו נבחן מצב תעסוקתם של בני מיעוטים על פי עיקרון "הייצוג ההולם".

עיקרון הייצוג ההולם נובע מן הצורך בהבטחת השתתפותם של מיעוטים במרחב הציבורי, אחת הדרכים המוכרות להבטחת ייצוג הולם הינה "בירוקרטיה מייצגת". משמע, הבטחת מקומם ושילובם של מיעוטים בשירות הציבורי תוך שמירה על חלקם היחסי באוכלוסייה. אם כן, תוך קבלת עיקרון הייצוג ההולם למיעוטים, על הממשלה, כמעסיק הגדול ביותר במשק, לממש את העיקרון ולהוביל גם את המגזר הפרטי לאימוץ עיקרון זה ולהבטחת הייצוג ההולם של מיעוטים¹¹.

כיום קיים תת-ייצוג בתעסוקה בשירות המדינה, של האוכלוסייה הערבית בכלל ושל האוכלוסייה הערבית הבדואית בנגב בפרט, זהו מצב של "גזענות מבנית". גזענות מבנית מתייחסת לשיטה של הקצאת זכויות יתר חברתיות לקבוצה מסוימת בחברה. כלומר, למערכת שבה מדיניות ציבורית, נהלים מוסדיים, ייצוג תרבותי

⁹ אתר נציבות שירות המדינה. מיום: 12 מרץ 2012. ייצוג הולם לבני האוכלוסייה הערבית, לרבות דרוזים וצ'רקסים בשירות המדינה. דו"ח לשנת 2009. <<http://www.civil-service.gov.il/NR/rdonlyres/40EBBBD2-11AF-4871-B076-42AE16231867/0/ethiopiansReport2009.pdf>>

¹⁰ אתר משרד התעשייה המסחר והתעסוקה: נציבות שוויון הזדמנויות בעבודה. מיום: 12 מרץ 2012. מהי אפליה? <<http://www.moital.gov.il/NR/exeres/468BEBFD-1E8B-4BDD-A8A3-5EC614FB15BD.htm>>

¹¹ נייר עמדה: קידום הייצוג ההולם של המיעוט הערבי בשירות המדינה. האוניברסיטה העברית בירושלים. <<http://public-policy.huji.ac.il/upload/k.pdf>>

ונורמות נוספות, משמשים באופנים שונים להנצחת אי-שוויון על רקע גזעי. במציאות של גזענות מבנית, החוקים והמוסדות לא נדרשים לפעול באופן גזעני בעליל על מנת להדיר קבוצות שונות מן החברה, אלא רק בכדי להנציח תנאים היסטוריים לא שוויוניים¹².

אמנת האו"ם בדבר ביעור כל הצורות של אפליה גזעית (1966) קובעת כי גזענות הינה: "כל הבחנה, הוצאה מן הכלל, הגבלה או העדפה המיוסדים על נימוקי גזע, צבע, יחוס משפחתי, מוצא לאומי או אתני, שמגמתם או תוצאתם יש בהן כדי לסכל את ההכרה, ההנאה והשימוש, או לפגום בהכרה, בהנאה או בשימוש, על בסיס שווה, של זכויות האדם וחירויות היסוד בחיים המדיניים הכלכליים, החברתיים, התרבותיים, או בכל תחום אחר בחיי הציבור"¹³. ישראל חתמה על אמנה זו בשנת 1966, האמנה תקפה בישראל משנת 1979. האפליה כלפי התושבים הערבים בנגב אינה מתמצה באי השוויון בתעסוקה בשירות המדינה אלא גם בנגישות לשירותים הממשלתיים, העסקיים הציבוריים ושירותי הבריאות.

הדו"ח יבחן אם כן את השירותים הממשלתיים, המסחריים-עסקיים, הציבוריים ונושאי בריאות ציבור הניתנים בעיירות הבדואיות, אל מול יישובים יהודיים בנגב. כמו כן יציג הדו"ח את אחוז העובדים הערבים המועסקים במשרדי הממשלה בנגב אל מול האחוז שמהווה האוכלוסייה הבדואית מכלל אוכלוסיית נפת באר שבע.

¹² Wiley, Maya. *Structural Racism and Multi-Racial Coalition Building*. Institute of Race and Poverty. November 2003.

¹³ אתר האגודה לזכויות האזרח. מיום: 12 מרץ 2012. אמנת האו"ם בדבר ביעור כל הצורות של אפליה גזעית (1966).
<<http://www.acri.org.il/he/?p=72>>

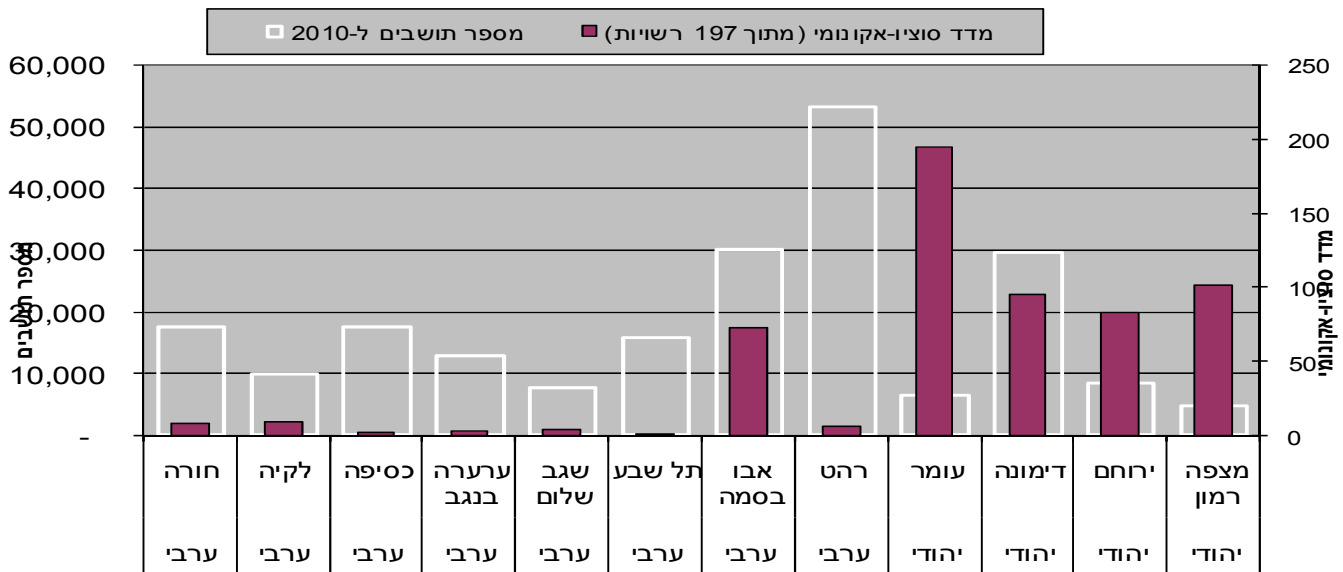
איסוף הנתונים לדו"ח זה נערך במספר דרכים:

1. בחודש פברואר 2012 נשלחו מכתבים ללשכות ראשי הערים הבדואיות בנגב. רק הישובים שגב שלום, ערערה בנגב וכסיפה השיבו בכתב או בשיחה טלפונית.
2. בעקבות הקושי בקבלת הנתונים נערכו שיחות עם תושבים ועובדים סוציאליים מהישובים השונים.
3. נתונים נאספו והופקו גם מאתרי אינטרנט ממשלתיים, מסחריים וציבוריים.
4. לא ניתן היה להשיג מנציבות שירות המדינה נתונים מדויקים על מצב העסקתם של עובדים ערבים בשירות המדינה לשנת 2011, ועל השינוי המספרי לעומת השנה הקודמת. על מנת לקבל תמונת מצב עדכנית נערכה שיחה טלפונית עם גב' הניה מרקוביץ', הממונה על חופש המידע בנציבות שירות המדינה.

1.1 ישובי הסקר- מידע כללי, נגישות שירותים ממשלתיים, ציבוריים, עסקיים, בריאותיים ושירותי הינוך בלתי פורמאלי לתושבי העיירות הבדואיות בנגב.

גרף מספר 1: ישובי הסקר, אוכלוסייה, ודירוג סוציו אקונומי

גרף 1: שמות, אוכלוסין ומדד סוציו-אקונומי של הישובים שנבדקו

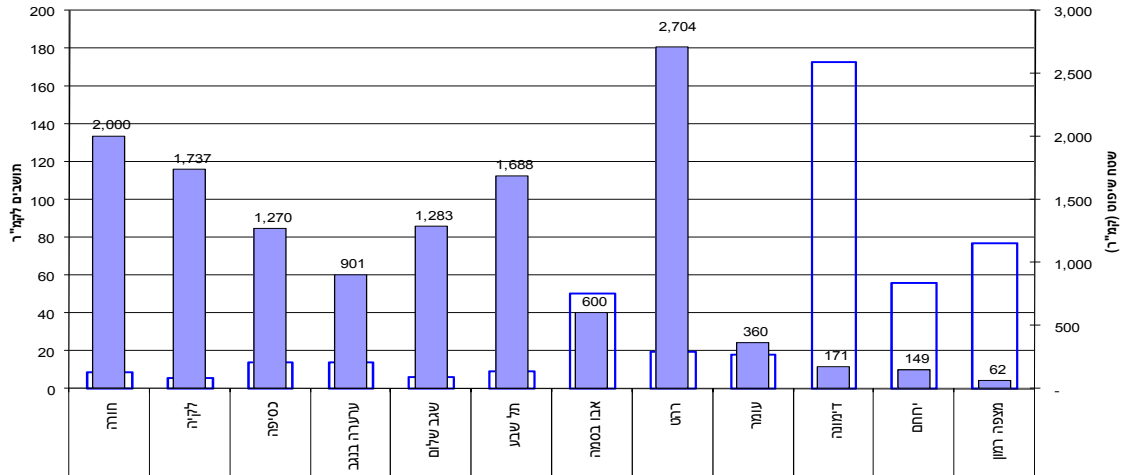
גרף מספר 1 מציג את כמות התושבים¹⁴ בכל אחד מישובי הסקר, וכמו כן את דירוגם הסוציו אקונומי מתוך 197 ישובים¹⁵, כאשר 197 הוא הדירוג הגבוה ביותר. ניתן לראות כי הישובים הערבים מדורגים בתחתית המדד מבחינה סוציו אקונומית.

¹⁴ אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. ישובים וחלוקות גיאוגרפיות נוספות לשנת 2012. מיום: 18.3.12. <http://www.cbs.gov.il/reader/?MIval=cw_usr_view_SHTML&ID=807>

¹⁵ אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. מיום: 12.3.12. המועצות המקומיות והעיירות לפי סדר א"ב, דרוג, שיוך לאשכול, אוכלוסייה, ערכי המשתנים, ציון התקן ודרוג לפי המשתנים המשתתפים בחישוב המדד לשנת 2006. > <http://www.cbs.gov.il/hodaot2009n/24_09_244t1.pdf>

גרף מספר 2: ישובי הסקר, צפיפות תושבים לקילומטר מרובע

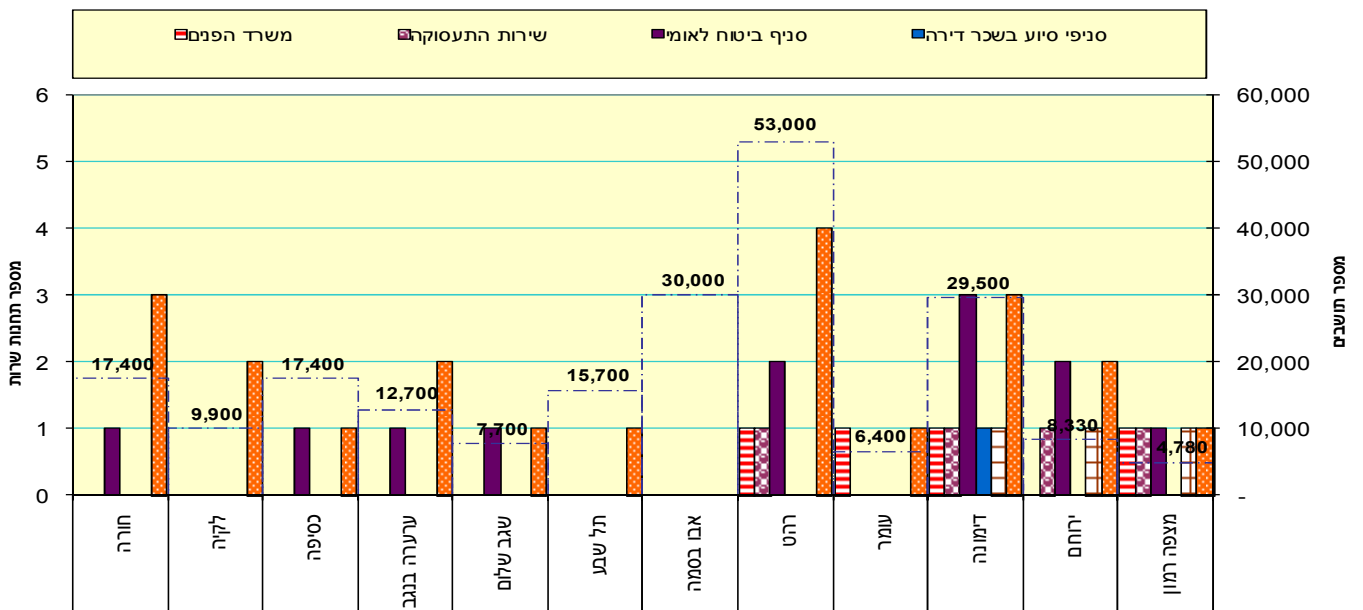
גרף 2: צפיפות תושבים לקמ"ר

גרף מספר 2 מעיד על המרחב העומד לרשות התושבים בתחום השיפוט של הישוב. בדרך כלל ניכרת רמת צפיפות גבוהה למדי בישובים הערביים, הממוקמים בצידו השמאלי של הגרף, של עד 2,740 תושבים לקמ"ר בעיר רהט שבה מתגוררת רבע מהאוכלוסייה הבדואית בנגב. לעומת זאת, בישובים היהודיים ניכרת דלילות רבה ותחום שיפוט רחב שמשמעותו היא גם מקורות הכנסה מארנונה וכו' לטובת תושבי הישוב.

גרף מספר 3: שירותים ממשלתיים בישובים השונים בנגב

גרף 3: שירותים ממשלתיים ברשויות בנגב

גרף מספר 3 מציג את מצבם של שירותי הממשלה הניתנים בעיירות הבדואיות ובישובים היהודים השונים בנגב. בישובים אשר יש בהם סניף ביטוח לאומי או ניידת שירות של הביטוח הלאומי נבדקה כמות שעות קבלת הקהל השבועיות ובהתאם דורגו הישובים לשלוש קטגוריות לפי שעות הקבלה השבועיות: 1 (10-0 שעות), 2 (15-10 שעות), ו-3 (15 ומעלה שעות קבלה שבועיות). לגבי שירות של משרד הפנים דורגו הישובים לפי הימצאותו או אי הימצאותו של סניף ביישוב (בישובים עומר ומצפה רמון אין סניף רשמי אך שירות חלקי ניתן במשרדי הרשות המקומית וכולל מרשם אוכלוסין, דרכונים, ת.ז וכו'). שירותיהם של סניף דיור ציבורי, סניף סיוע בשכר דירה ולשכת תעסוקה דורגו על פי הימצאותם או אי הימצאותם בישוב.

מן הנתונים עולה תמונה עגומה. מבט השוואתי מספק נתונים לפיהם השירותים הממשלתיים בעיירות הבדואיות, הינם חלקיים ביותר ופחותים מאלו הניתנים בישובים היהודים בנגב. למעט רהט, שהיא העיר השנייה בגודלה בנגב, בה ישנו סניף קבוע של ביטוח לאומי הממוקם בקראוון, באף אחת מהעיירות הבדואיות אין סניף קבוע. לכסיפה, חורה, ערעה-בנגב ושגב שלום מגיעה ניידת של הביטוח הלאומי יום עד יומיים בשבוע, הפעילה לא יותר מ-9 שעות שבועיות. בלקיה, תל שבע וישובי המועצה האזורית אבו בסמה אין כלל נגישות לשירות של ביטוח לאומי. לשם השוואה, ניתן לראות כי בירוחם, המונה 8,330 תושבים, ישנו סניף קבוע של ביטוח לאומי הפתוח 4 ימים בשבוע לקבלת קהל (14 שעות קבלת קהל שבועיות), ולעומת זאת בעיירה תל-שבע המונה 15.7 אלף תושבים אין כלל שירות של הביטוח הלאומי. כמו כן, בעיר רהט המונה 53,000 תושבים, מתקיימים רק שני ימי קבלת קהל ובסך הכול 12 שעות קבלת קהל שבועיות. במצפה רמון המונה 4780 תושבים ישנו סניף קבוע של הביטוח הלאומי בו ישנן 10 שעות קבלת קהל שבועיות. באף אחד מהישובים הבדואים, להוציא את העיר רהט שבה מתקיימים שירותים חלקיים של משרד הפנים וניתן שירות אפקטיבי של מרשם אוכלוסין אין למשרד הפנים סניפים נוספים.

חרף העובדה כי כל העיירות הבדואיות מדורגות באשכול הסוציו-אקונומי הנמוך ביותר (אשכול 1) ושיעור התעסוקה בהן נמוך מאוד, באף אחת מהן, פרט לרהט, אין לשכת תעסוקה. המשמעות היא שאלפי אנשים צריכים לנסוע כדי לחתום בלשכות התעסוקה בערים באר שבע, דימונה או ערד על מנת לקבל קצבאות אבטלה או הבטחת הכנסה. בירוחם, המונה מספר תושבים קטן יותר מכל מהעיירות פרט לשגב שלום, ישנה לשכת תעסוקה. יש לציין כי בישובים שגב שלום וחורה פועלים מרכזי 'ריאן', אשר משמשים מעין תחליף להגשת הזדמנויות תעסוקה, שהוקמו לאחרונה בעקבות החלטת ממשלה 747 מיום 27.11.2006 בדבר תכנית לפיתוח הנגב¹⁶. מרכז 'ריאן' עתיד לקום גם בעיר רהט.

¹⁶ אתר משרד הבינוי והשיכון. מיום 10.3.12. החלטת ממשלה 747 מיום 27.11.06 'תכנית לפיתוח הנגב', סעיף 3. http://moch.gov.il/Gov_Decisions/Pages/GovDecision.aspx?ListID=f33e0a4b-aa35-4b12-912e-<d271a6476a11&WebId=fe384cf7-21cd-49eb-8bbb-71ed64f47de0&ItemID=12

בכל העיירות הבדואיות ובעיר רהט אין כלל דיור ציבורי, זאת על אף שהעיירות הבדואיות ממוקמות בתחתית הדירוג הסוציו-אקונומי של הישובים בישראל (ראו גרף 1). לכן גם אין בנמצא סניפים של חברת עמידר לקבלת דיור ציבורי או משרדים לסיוע בשכר דירה עבור הזכאים לכך. לעומת זאת, בישובים יהודים שונים בנגב המוצגים בגרף 3 ישנו דיור ציבורי וישנם סניפים של חברת עמידר המעניקים סיוע בשכר דירה ודיור ציבורי לנזקקים לשירותים אלה.

מענק סיוע בשכר דירה מוענק רק לישובים שהוגדרו כישובים המזכים בסיוע. מבדיקה באתר משרד הבינוי והשיכון עולה כי אף אחת מהעיירות הבדואיות, למעט רהט, לא מופיעה ברשימת הישובים המקנים זכאות לסיוע.¹⁷ הסיוע נתן למימוש רק בישובים הנכללים ברשימה, ואשר עונים על אחד מהקריטריונים שלהלן: הישובים הינם ערים, ישובים שאינם ערים אך מספרו התושבים בהם גדול מאלף, ועל פי מפקד האוכלוסין האחרון היו ביישוב לפחות 5% משקי בית ששכרו דירה מבעל בית פרטי והם מנו לפחות 30 משקי בית, וישובים אחרים באזורי עדיפות לאומית א', שאינם כלולים בסעיפים א' ו-ב'. בקיבוצים ובמושבים שיתופיים, הסיוע יינתן רק אם השוכרים אינם חברים בישוב או מועמדים לחברות.

מנתונים שמציג מרכז המחקר והמידע של הכנסת עולה כי לאור תנאים אלו כ-84,600 אלף זכאים, שהם כ-96.6% מכלל הזכאים, מתגוררים ביישובים יהודיים (כולל ערים מעורבות), ו-2,936 זכאים, המהווים כ-3.4% מכלל הזכאים, מתגוררים ביישובים ערביים, בעוד ש 86% מכלל האוכלוסייה מתגוררים בישובים יהודיים (ומעורבים), וכ-14% מתגוררים בישובים ערביים. למעשה רק 1.6% מתקציב הסיוע בשכר דירה משמש לטובת המתגוררים בישובים ערביים. חרף העובדה כי ישובים ערבים רבים, ובכללם העיירות הבדואיות, מונים מעל אלף תושבים, הם לא נכללים בקריטריון הזכאות מהטעם כי שוק השכירות בהם קטן מ-185%. מהישובים הערבים בנגב רק הישוב רהט מופיע ברשימה. ניתן לראות כי מפאת קריטריון זה ישנה מציאות בה התקציב מחולק באופן קיצוני לטובת הציבור היהודי ותוך אפליית האזרחים הערבים.

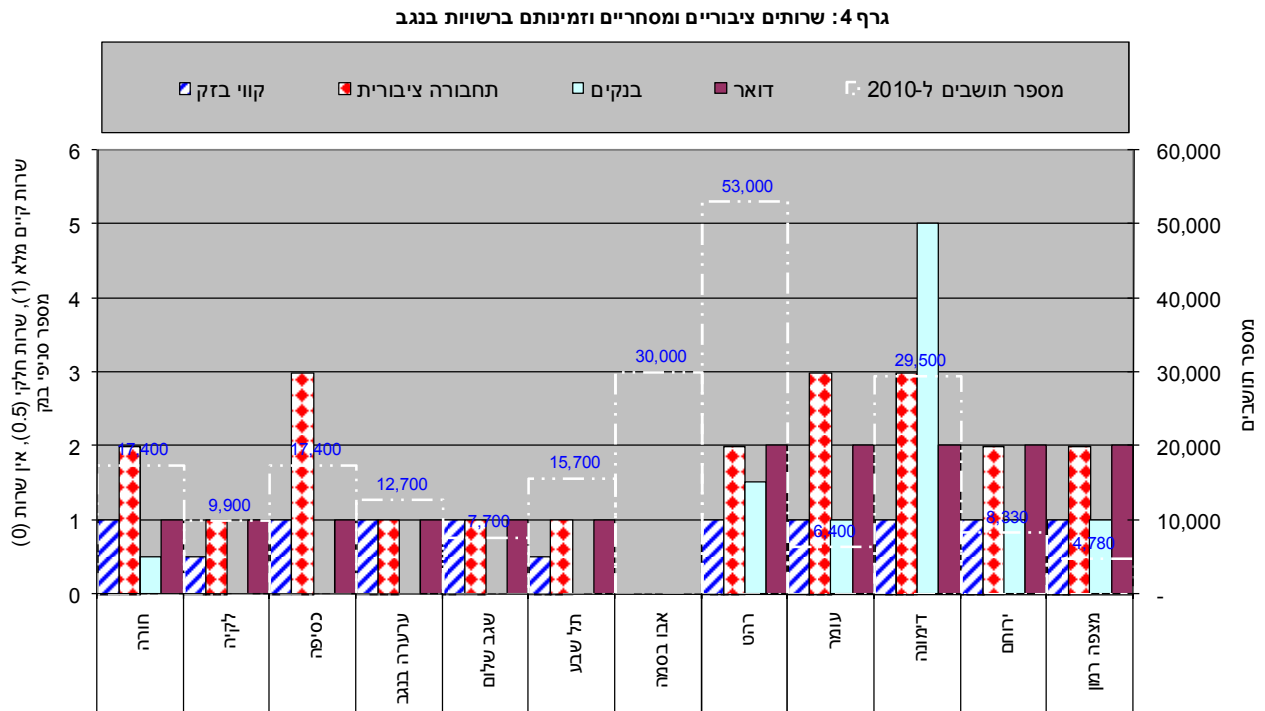
¹⁷רשימת הישובים הזכאים לסיוע שכר דירה, אתר משרד הבינוי והשיכון.

<http://moch.gov.il/siyua_bedyur/schar_dira/Pages/yeshuvev_schar_dira.aspx>

¹⁸מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 'סיוע משרד הבינוי והשיכון בשכר דירה לפי ישובים', 26.10.10.

<<http://www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m02847.pdf>>

גרף מספר 4: שירותים ציבוריים ומסחריים בישובים השונים בנגב

גרף מספר 4 בוחן את השירותים הציבוריים והמסחריים הניתנים בעיירות הבדואיות ובישובים יהודיים שונים בנגב. לגבי שירותי הדואר דורגו הישובים לפי היקף השירות המתקבל בכל ישוב. היקף השירות נבדק על פי סוג סניף הדואר הפעיל (סוכנות א' או בית דואר) ממנו נגזרת כמות שעות קבלת קהל שבועיות ומגוון השירותים הניתנים. שירותי בזק נבדקו לפי הימצאות תשתית. במקומות בהם התשתית חלקית או לא פעילה קיבלו הישובים ציון (0.5). סניפי הבנק נבדקו לפי הימצאותו או אי הימצאותו של סניף בנק בישוב וכמות סניפים בכל ישוב. סניף אקספרס בו ניתן שירות חלקי בלבד קיבל ציון (0.5). שירות התחבורה הציבורית דורג על ידי דגימת כמות האוטובוסים היוצאים מהישוב אל העיר באר שבע בין השעות 7:00-8:00 בבוקר. אוטובוס 1 קיבל את הציון (1), 2-5 אוטובוסים (2), 5-10 אוטובוסים (3).

מהנתונים עולה כי ברוב העיירות הבדואיות אין כלל שירותים בנקאיים. בעיר רהט ישנו סניף בנק פעיל וסניף אקספרס המעניק שירותים חלקיים (כמו: עדכן מידע, בנקט, מכונה להפקדת שיקים) וסניף רגיל, ובעיירה חורה יש סניף אקספרס אחד, בכל שאר העיירות לא קיימים סניפי בנק למעט שירותי בנק דואר מוגבלים הניתנים בסוכנויות הדואר. ניתן לראות כי בשלושת הישובים היהודים ישנו לפחות סניף בנק אחד.

כך למשל, ביישוב דימונה המונה 29.5 אלף תושבים ישנם 5 סניפי בנק, לעומת העיר רהט המונה 53 אלף תושבים ובה, כאמור, שני סניפי בנק בלבד (שאחד מהם מעניק שירותים חלקיים בלבד). בנוסף בעיירה חורה המונה 17.4 אלף אזרחים ישנו סניף אקספרס(שירותים חלקיים), ולעומת זאת ביישוב עומר, המונה 6.4 אלף תושבים ישנו סניף רגיל על כל השירותים האפשריים.

בכל היישובים הבדואים למעט רהט ישנה סוכנות דואר מסוג 'סוכנות א' הפתוחה 36.5 שעות שבועיות. הסוכנות מופעלת על ידי קבלן באמצעות זיכיון ומספקת שירותים בדומה לסניף דואר, אך היקף השירותים פחות מזה הניתן בבית דואר. ברהט פעיל בית דואר העוסק בכל פעולות הדואר ומעניק את כל השירותים, גם ביישובים היהודים שנדגמו פעיל בית דואר¹⁹. ביישובי המועצה האזורית אבו בסמה אין סניף או סוכנות דואר אך קיימות בחלק מהיישובים נקודות חלוקת דואר. בביר הדאג', מולדה, ואבו קרינאת ישנן תיבות דואר, באלסייד, קאסר א-סיר ותראבין אין תיבות. באום בטין יש תיבות דואר אך חלקן הרוסות. לאור מציאות זו, רבים מהתושבים מחזיקים תיבות דואר בערים היהודיות הקרובות, דבר הכרוך בתשלום.

ברוב העיירות הבדואיות ישנן תשתיות בזק, אך לא בכול היישובים. ביישובי המועצה האזורית אבו בסמה אין כלל חיבור לתשתית של בזק. בלקיה אין תשתית של בזק בשכונות 11,12. בתל שבע, בשל חבלות בתשתית, לא ניתן למעשה להשתמש בקווי הטלפון הנייחים²⁰. משיחה עם תושב במהלך איסוף המידע עולה כי חרף העובדה שהתושבים לא נהנים בפועל מהתשתית בשל הבעיה המתמשכת שטרם תוקנה, חשבונות על דמי אחזקת קו ממשיכים להישלח לתושבים המחזיקים קו טלפון. בכל היישובים היהודים ישנה תשתית של בזק.

זמינות התחבורה הציבורית נדגמה על ידי כמות האוטובוסים מהיישוב לבאר שבע בין השעה 07:00 ל-08:00 בבוקר - בעת הלחץ להגיע למקומות העבודה. ניתן לראות כי למעט יישובי אבו בסמה בהם אין כלל תחבורה ציבורית, ביתר היישובים הבדואים ישנה תחבורה ציבורית. ניתן לראות כי ביישובים לקיה, שגב שלום ותל-שבע התחבורה הציבורית דלה במיוחד. לשם השוואה ניתן לראות כי ביישוב עומר המונה פחות תושבים מאשר כל אחד משלושת היישובים הללו(ראה גרף 1), ישנה כמות אוטובוסים גדולה בהרבה בפרק הזמן שנדגם. תחבורה ציבורית היא חיונית על מנת לאפשר נגישות גבוהה לתושבים למקומות עבודה, בתי חולים, מוסדות להשכלה גבוהה, שירותים פיננסיים ומסחריים ושירותים ממשלתיים שלא ניתנים ביישובים.

¹⁹אתר דואר ישראל. מיום: 10.3.12. <<http://www.israelpost.co.il/>>

²⁰קווי בזק נגנבו בתל שבע: "חזרנו לחיים באוהלים", 8.1.11. YNET. <<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3831312,00.html>>

שירותי חינוך בלתי פורמאליים ביישובים השונים בנגב

בכל היישובים היהודים שנדגמו פועל מתנ"ס או חלופה (לדוגמא 'בית הפועל'). ביישוב עומר אמנם אין מתנ"ס פעיל אך קיים בית הפועל בו מתקיימים בעיקר חוגי ספורט, מרכז לקשיש בו מתקיימים חוגי מבוגרים וישנו היכל תרבות. ביישובים הבדואים בדרך כלל יש מבני מתנ"סים אך בלקיה ובחלק מיישובי המועצה האזורית אבו בסמה המתנ"סים אינם פעילים. ברהט בנוסף למתנ"ס הפעיל ישנו גם היכל של ההסתדרות אך הוא איננו פעיל. בשגב שלום קיים מבנה ואוסף ספרים, אך אין תקן לספרן ולפיכך הספרייה סגורה. במועצה האזורית אבו בסמה ישנה ספרייה ביישוב אבו קרינאת הממוקמת בבית הספר התיכון ואמורה לשמש את כל יישובי אסו-בסמה. בלקיה אין ספרייה אך ישנה ספרייה ניידת המיועדת לילדים ונוער ומופעלת על ידי מתנדבות מעמותת 'נשים לקיה' בעיקר בסופי השבוע. כמו כן, ביישובים ערערה בנגב, לקיה, ביר הדאג' ואל-פורעה פועלת ספרייה ניידת²¹ המופעלת על ידי 'מרכז הספר והספריות בישראל' המגיעה לכל אחד מהיישובים פעמיים בחודש, כך לפי האתר של המרכז.

טבלה מספר 1: תחנות לבריאות המשפחה ביישובים השונים בנגב

סוג יישוב	שם היישוב	מספר תחנות
עיר	חורה	3
עיר	לקיה	2
עיר	כסיפה	1
עיר	ערערה בנגב	2
עיר	שגב שלום	1
עיר	תל שבע	1
יישוב במ.א אבו בסמה	ביר הדאג'	1
יישוב במ.א אבו בסמה	קסר א-סיר	1
יישוב במ.א אבו בסמה	מולדה (ואדי רוואין)	1
יישוב במ.א אבו בסמה	מכחול	1
יישוב במ.א אבו בסמה	תראבין	0
יישוב במ.א אבו בסמה	כוחלה	0
יישוב במ.א אבו בסמה	אבו קרינאת	1
יישוב במ.א אבו בסמה	דריג'את	1
יישוב במ.א אבו בסמה	אל סייד	0
יישוב במ.א אבו בסמה	אום בטין	1
עיר	רהט	4

²¹ אתר מרכז הספר והספריות בישראל. מיום: 17.3.12. ספרייה ניידת למגזר הערבי.

<<http://www.hasifria.org.il/icl/heb/arabprojects/autobook/>>

עיר	עומר	1
עיר	דימונה	4
עיר	ירוחם	2
עיר	מצפה רמון	1

טבלה מספר 1 בוחנת את הימצאותן של תחנות פעילות לבריאות המשפחה (טיפות חלב) ומציגה את זימנות השירות ליישוב בישובים השונים בנגב. מהנתונים עולה כי ברוב הישובים הבדואים ובכל הישובים היהודיים ישנן תחנות פעילות לבריאות המשפחה. נתון מדאיג ביותר הוא כי בישובים תראבין, אל פורעה וכוחלה כלל לא ניתן שירות בתחנות לבריאות המשפחה אף אם קיים מבנה. ניתן לראות כי לא תמיד קיימת הלימה בין גודל הישוב לכמות התחנות לבריאות המשפחה בו. כך למשל: בעיירה תל שבע המונה 15.7 אלף תושבים ישנה תחנה אחת, ולעומת זאת בירוחם המונה 8,330 תושבים ישנן שתי תחנות. חשוב לציין כי בחלק מהישובים הבדואים שירותי הבריאות נותנים מענה גם לתושבי הכפרים הלא מוכרים.

לפי נתוני לשכת הבריאות במחוז הדרום, שיעור תמותת התינוקות בקרב האוכלוסייה הערבית הבדואית עמד בשנת 2010 על 13.6 לאלף לידות²². לפי דו"ח מבקר המדינה, שיעור תמותת התינוקות בקרב הערבים בנגב בשנת 2009 עמד על 12.2 לאלף לידות²³. כלומר חלה עלייה של למעלה מ-10% בשיעור תמותת התינוקות. אין ספק שזמינות התחנות לבריאות המשפחה הינה חיונית להפחתת נתונים קשים אלו שעולים בהיקפם פי ארבעה ויותר מהמוצע בישובים יהודים שעומד, לפי נתוני הלמ"ס לשנת 2010, על 2.7 לאלף לידות²⁴.

בשנת 2009 המדינה סגרה את התחנות לבריאות המשפחה בישובים ואדי נעם ואבו תלול (ישובים לא מוכרים), וקאסר אסר (מישובי המועצה האיזורית אבו בסמה), בשל מחסור בכוח אדם²⁵. תושבי אבו-תלול

²² דן אבן. 'עלייה בשיעור תמותת תינוקות במגזר הבדואי'. אתר הארץ. מיום: 17.3.12.

<<http://www.haaretz.co.il/news/health/1.1172018>>

²³ דו"ח מבקר המדינה לשנת 2010, 12.12.2012, עמוד

751

<<http://www.mevaker.gov.il/serve/contentTree.asp?bookid=604&id=193&contentid=&parentcid.=undefined>>

²⁴ דן אבן. 'עלייה בשיעור תמותת תינוקות במגזר הבדואי'.

²⁵ Adalah, 'Following Adalah's Petition Israeli Health Ministry Reopens Mother and Child Clinics in Unrecognized Arab Bedouin Villages in the Naqab, (Press Release, 11 August 2010) <http://www.adalah.org/eng/pressreleases/pr.php?file=11_08_10> at 24 January 2012>.

וואדי נעם הגישו עתירה בנושא לבג"ץ שהורה על פתיחתן מחדש. שלוש התחנות נפתחו מחדש, אך בישוב ואדי נעם התחנה, המונה אלפי אנשים, התחנה פעילה רק יום בשבוע.²⁶

טבלה מספר 2: מפעלי תעשייה, עסקים ומועסקים בהם בישובים הבדואים בנגב

שם היישוב	מפעלי תעשייה בשנת 2008	מספר מועסקים	מספר עסקים בשנת 2009	מספר מועסקים
חורה	3	34	17	151
כסיפה	0	0	9	27
לקיה	1	60	5	27
ערערה בנגב	3	30	4	47
תל שבע	1	13	11	74
שגב שלום	1	15	6	38
רהט	13	95	113	766
סה"כ	22	247	165	1130

ניתן לראות מטבלה מספר 2 כי היקף מפעלי התעשייה בישובי הקבע הערביים בנגב דליל ביותר, כך גם כמות המשרות הנלוות לפעילות התעשייתית.²⁷

בנגב 474 מפעלים, אך הבדואים מהווים חלק זעיר מההשתלבות בהם, והם משתלבים בעיקר בתעשייה זעירה המצריכה מספר עובדים מצומצם יותר. במרבית הישובים הבדואים אין שטחים מאושרים לאזור תעשייה, ולכן עסקים של רבים מהבדואים פועלים מהשוק העירוני בכאר שבע ומאזור התעשייה עמק-שרה. הישובים

²⁶ Alternative Report submitted by the Negev Coexistence Forum for Civil Equality, Alternative Report to the Committee on the Elimination of Racial Discrimination on the occasion of the consideration of the 14th to 16th periodic reports of Israel . Submitted 30 January 2011. <<http://www.dukium.org/eng/wp-content/uploads/2011/06/CERD-shadow-report-final.pdf>>

²⁷ הנתונים נלקחו מספר הנתונים הסטטיסטיים על הבדואים בנגב, 2010. אוניברסיטת בן גוריון בנגב. עמ' 121 <<http://web.bgu.ac.il/NR/rdonlyres/04BC4DDD-6D60-4B11-A1CA-E1B107C2535/117066/hebrewbooksideJuly.pdf>>

הבדואים שבשטח שיפוטם פעיל איזור תעשייה הם רהט, חורה, שגב שלום, ערערה בנגב ותל שבע. באזור התעשייה ברהט, ששטחו 570 דונם, קיימים 13 מפעלים כאשר מספר העובדים הרב ביותר במפעל הוא 21. מרבית העסקים באזור תעשייה זה מעסיקים מספר מועט של עובדים²⁸.

1.2 העסקת עובדים ערבים בשירות המדינה בנגב.

מהדו"ח שערך פורום דו קיום בנגב בשנת 2011 עולה כי במחוז הדרום מועסקים בשירות המדינה 197 עובדים ערבים, המהווים 3.7% מסך העובדים במחוז כולו העומד על 5,217 עובדים. מתוך 17 משרדי ממשלה המעסיקים עובדים במחוז, בשבעה משרדי ממשלה כלל לא מועסקים עובדים ערבים, בארבעה מהמשרדים: פנים, המשרד להגנת הסביבה, חקלאות, ושירותים וטרינריים מעל 10% מהמועסקים הם עובדים ערבים. במשרדים כמו מס הכנסה, מכס ומע"מ, התחבורה והרווחה מתאפיינים באחוז העסקה נמוך ביותר 1.3%, 1.5%, 1.4% ו- 2.3% בהתאמה. גם ביחידות הסמך ניכר כי אחוזי העסקת הערבים הינם נמוכים.²⁹

עוד עולה מהדו"ח לשנת 2011 כי רבים מהמועסקים הערבים במחוז מועסקים בתפקידים בתחום הבריאות, תחום בו קיים צורך מובהק בעובדים הדוברים את השפה הערבית. נתון נוסף שבולט הוא שיעור תעסוקה גבוה יחסית של אנשי דת מוסלמיים: תפקיד אותם יכולים למלא אך ורק ערבים מוסלמים ומכאן היותו כה גבוה ובולט. בדרוג המנהלי מועסקים 44 עובדים ערבים, מדובר בדרוג הנמוך ביותר בטבלה שמציין עובדים לא אקדמאיים המהווים 22.3% מן העובדים הערבים.³⁰

חרף החלטת הממשלה שהוזכרה במבוא, לפיה עד תום שנת 2012 עשרה אחוזים מן המועסקים בשירות המדינה יהיו ערבים, נדמה כי הסיכוי שהחלטה אכן תיושם קלוש, בעיקר במחוז הדרום. בשנת 2009 היוו המועסקים הערבים רק 6.97% מכלל המועסקים בשירות המדינה. המצב במחוז הדרום חמור עוד יותר, שכן

²⁸ החברה הבדואית בנגב-תמורות בעידן העיור, ד"ר תאבת אבו ראס. יוזמות קרן אברהם, 2011. עמ' 86.
<http://www.abrahamfund.org/img/upload/0/0_3770.pdf>

²⁹ דו"ח פורום דו קיום בנגב לשוויון אזרחי: אפליה מבנית וגזענות כנגד מועסקים ערבים במשרדי ממשלה בנגב ונגישות, וזמינות שירותים ממשלתיים ביישובים הערביים-תמונת מצב 2011. עמ' 11

³⁰ שם: 12.

המועסקים הערבים במחוז הדרום מהווים רק כ- 4% מכלל המועסקים הערבים בשירות המדינה.³¹ על אף שהתושבים הערבים מהווים כ-30% מאוכלוסיית הנגב, סף ה-10% שקבעה הממשלה בהחלטתה משנת 2007 אינו קרוב למימוש³².

ב-12.7.11 אירחה ועדת החקירה הפרלמנטארית בנושא קליטת עובדים ערבים בשירות הציבורי את נציב שירות המדינה עו"ד משה דיין. דיין הגיב לנתוני הדו"ח של נציבות שירות המדינה לשנת 2010: "המצב בכללותו אינו טוב, ועלינו לשאוף ליותר מ-10% עובדים ערבים בשירות הציבורי. [...] אני מתכוון להביא את נושא שילוב הערבים לפתחו של כל אחד ממנהלי המשרדים הממשלתיים. משרד שייכשל- התנהלותו תובא בחשבון"³³. חרף הצהרה זו נראה כי המצב בשטח עומד בעינו: משיחה טלפונית עם גב' הניה מרקוביץ'- הממונה על חופש המידע בנציבות שירות המדינה, עולה כי אין שינוי מספרי משמעותי באחוזי העסקת עובדים ערבים בשירות המדינה. "לא חלה עלייה של ממש. בדרך כלל יש עלייה של בין חצי לשלושת רבעי אחוז בשנה במועסקים ערביים"³⁴.

מטרידה העובדה כי למרות החלטות ממשלה שונות לא חל עד כה הגידול בכמות העובדים הערבים בשירות הציבורי שהמדינה הציבה לעצמה כיעד. מצופה היה מחברי הכנסת לדאוג לאוכלוסייה הערבית בישראל ולהשתלבותה ככל האזרחים בחיים הכלכליים והחברתיים ולפעול בוועדה לקידום מצב התעסוקה של ערבים אזרחי ישראל במשרדי הממשלה השונים. במקום זאת, בחרו חברי כנסת מסיעות הימין לפנות ליושב ראש הכנסת רובי ריבלין בדרישה לפזר את ועדת החקירה הפרלמנטארית הבוחנת מקרוב את נושא של קליטת ערבים בשירות הציבורי.³⁵

³¹ אתר נציבות שירות המדינה. מיום: 3 מרץ 2012. ייצוג הולם לבני האוכלוסייה הערבית, לרבות דרוזים וצ'רקסים בשירות המדינה. דו"ח לשנת 2009. <<http://www.civil-service.gov.il/NR/rdonlyres/40EBBBD2-11AF-4871-B076-42AE16231867/0/ethiopiansReport2009.pdf>>

³² דו"ח פורום דו קיום בנגב לשוויון אזרחי לשנת 2011. עמ' 19.

³³ הודעה לעיתונות מטעם ועדת חקירה פרלמנטרית בנושא קליטת עובדים ערבים בשירות הציבורי. 12.7.10. אתר הכנסת. <<http://www.knesset.gov.il/spokesman/heb/Result.asp?HodID=8862>>

³⁴ שיחה טלפונית עם הניה מרקוביץ'- הממונה על חופש המידע בנציבות שירות המדינה. מיום: 5.2.2012.

³⁵ יהונתן ליס. 'בימין דורשים לפזר הוועדה שעוסקת בקליטת עובדים ערבים בשירות הציבורי'. אתר הארץ. מיום: 20.3.12. <<http://www.haaretz.co.il/news/politi/1.1667747>>

הנתונים המופיעים בדו"ח חושפים תמונת מצב עגומה בנוגע למידת הנגישות לשירותים ממשלתיים, עסקיים, בריאותיים וציבוריים בישובים הבדואים בנגב. ביום הבינלאומי לביעור האפליה הגזעית היינו רוצים למצוא דו"ח שמציג תמונה חיובית יותר לגבי מידת הזמינות והנגישות לשירותים השונים, דו"ח שיציג ניסיון אמיתי לשלב את אזרחי ישראל הערבים כעובדים בשירות המדינה, אך לא כך פני הדברים בשטח.

מצב השירותים הממשלתיים בעיירות הבדואיות הוא עגום, ועל מנת לקבל שירותים שונים על תושבי העיירות לנסוע בדרך כלל לישובים יהודים שבקרבתם. מהדו"ח עולה כי למרות העובדה שחלק מהישובים הבדואים גדולים מבחינת הקף אוכלוסייתם מישובים יהודיים שונים, זמינות השירותים המתקיימים בהם מצומצמת יותר. כך למשל במצפה רמון, ישוב המונה כ- 4,700 תושבים, ניתן מגוון שירותים ממשלתיים רחב יותר (לשכת תעסוקה, ביטוח לאומי, משרד הפנים) מאשר בעיירות לקיה (9,900 תושבים) ותל שבע (15,700 תושבים) שלא ניתן בהן אף לא אחד מהשירותים הללו.

למרות העובדה כי שיעורי התעסוקה בעיירות הבדואיות נמוכים ביותר, וכי ישובים אלו מדורגים בדירוג הנמוך ביותר מבחינה סוציו אקונומית, באף אחד מהישובים הללו אין לשכת תעסוקה, שירותי דיור ציבורי וסיוע בשכר דירה לנזקקים לו. רק בעיר רהט ישנו מענה לעניין התעסוקה.

גם מבחינת שירותים עסקיים, אותם בחרנו לבחון כאמור על פי הקף שרותי הבנקאות הזמינים, ניתן לראות כי ההיצע בחלק מהעיירות הבדואיות מצומצם באופן קיצוני מבערים היהודיות. כך למשל, רק בחורה וברהט פועלים סניפי בנק. יש לציין כי בחורה מדובר בסניף אקספרס המעניק שירותים חלקיים בלבד, וכך גם אחד מתוך שני סניפי הבנק הפעילים בעיר רהט. בכל אחת מהישובים היהודים שנדגם פעיל לפחות סניף בנק אחד. מבחינת שירותי דואר ושירותי תשתית של קווי בזק המצב עגום ביותר בישובי המועצה האזורית אבו-בסמה. בישובים אלו אין סניף דואר ואין חיבור לתשתיות ניחות של בזק. גם מבחינת היקף פעילות התחבורה הציבורית ניתן לראות כי הישובים הבדואים סובלים מזמינות נמוכה ודלה של תחבורה ציבורית המהותית להגעה למקומות עבודה ולשירותים חיוניים נוספים.

כמות ומגוון השירותים הממשלתיים הניתנים ביישובים היהודיים בנגב היא מבורכת ואין בכוונתנו לצאת נגדה ולדרוש להפחיתה, נהפוך הוא. ברצוננו לטעון כי יש לפחות להשוות את מצב השירותים בעיירות הבדואיות למצב ביישובים היהודיים ואף לשפר עוד יותר את היקף השירותים בכלל היישובים. הנגב כולו סובל מאפליה קשה בהיותו אזור פריפריאלי בכל הנוגע לתקציבים ושירותים ממשלתיים. יש לבצע מהלך גורף שישפר את

כלל תחומי החיים בפריפריות בכלל ובנגב בפרט. חשוב עם זאת לציין כי האוכלוסייה הערבית הבדואית בנגב סובלת מהדרה כפולה, במקביל להדרה הפריפריאלית שחולקים תושבי הנגב הערבים עם תושבי היהודים, הם סובלים גם מהדרה לאומית.

נתוני הדו"ח מצביעים באופן חד משמעי על מדיניות ממשלתית מכוונת שמסירה אחריות מן העיירות הבדואיות שהוקמו על ידי מדינת ישראל עצמה ומתושביהן. הנתונים צורמים במיוחד לגבי מצבם של הישובים המוכרים החדשים (ישובי המועצה האזורית אבו בסמה). לפי תזכיר חוק הסדרת התיישבות הבדואים בנגב התשע"ב – 2012³⁶, מבקשת המדינה להוביל מהלך רחב של הסדרת התיישבות הבדואים בנגב, במטרה להעמיד פתרונות התיישבות המותאמים לאוכלוסיה ולתנאי החיים המתקנים כמקובל במדינת ישראל. לאור הממצאים שמעלה דו"ח זה, הטענות שמציגה מדינת ישראל לפיהן מעבר לישובי קבע יטיב עם האוכלוסייה הבדואית מעוררות ספקות רבים בקשר למניעה של המדינה בתוכנית שאישרה בספטמבר 2011 ואשר הועדה לביעור כל סוגי האפליה הגזעית קראה במרץ 2012 לגנוזה.³⁷

חרף החלטות הממשלה השונות שיעדן הגברת תעסוקתם של עובדים ערבים בשירות המדינה, ניתן לראות כי קצב הגידול של כמות המועסקים הוא איטי ביותר. אף ששנת 2012 הוגדרה כשנת יעד למצב בו 10% מהמועסקים בשירות המדינה הם עובדים ערבים, התמונה בשטח שונה. הנתונים מצביעים על אחוזים נמוכים ביותר של העסקת ערבים במחוז הדרום, הרחק מן היעד הממשלתי והרחק מאחוזי ההעסקה של ערבים במחוזות אחרים בישראל. אם לא ייעשה מאמץ אמיתי לשילובם של הערבים הבדואים בנגב בשירות המדינה ולמתן שירותים ממשלתיים, עסקיים, ציבוריים ובריאותיים בעיירות, וכן לפיתוח תעשייה ומסחר, המצב העגום יותר על כנו.

³⁶ אתר התכנית להסדרת התיישבות הבדואים בנגב. מיום: 15.3.12. תזכיר חוק הסדרת התיישבות בדואים בנגב, התשע"ב-2012. <<http://bedouin.pmo.gov.il/he/hememorandumoflaw>>

³⁷ Committee on the Elimination of Racial Discrimination, Eightieth session, 13 February – 9 March 2012. Pp. 5. <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/CERD.C.ISR.CO.14-16.pdf>>

- יש לנקוט בצעדים מגוונים לשילובה של החברה הבדואית בנגב במקום להנציח את הדרתה ולפעול לאפליה מתקנת.
- יש לפתח ולהרחיב בהקדם את מתן השירותים הממשלתיים השונים בעיירות הבדואיות, דוגמת אשנבי תעסוקה, סניפי ביטוח לאומי ועוד, בכדי להפכם לנגישים וזמינים לתושבים.
- יש לעודד חברות פרטיות לפתח שירותים מסחריים שונים בעיירות כגון סניפי בנקים ועוד מגוון שירותים שחסרים או אף אינם קיימים בעיירות.
- יש לעודד את הרחבת היקף הפעילות העסקית ולפתח אזורי תעשייה בישובים הבדואים בנגב, מהלך אשר ישפר את הנגישות של תושבי ישובים אלו לשירותים עסקיים, וכמו כן ייצור מקומות עבודה חדשים ומשרות נוספות.
- יש לפתח בצורה משמעותית את השירותים הממשלתיים, הציבוריים, העסקיים והבריאותיים בישובי המועצה האזורית אבו בסמה. כמו כן, יש לפתח מקומות תעסוקה ואזורי תעשייה במועצה האזורית אבו בסמה.
- יש להגדיל באופן ניכר את מספר המועסקים הערבים בשירות המדינה במחוז הדרום ובפרט במשרדי הממשלה ולקדם לעמדות מפתח.